DOKUZTEKNE* KÖYÜ'NDEN DERLENEN ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Arş.Gör.Yeter TORUN
Çukurova Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET:
Bu çalışmada Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Dokuztekne Köyü'nden derlediğimiz atasözleri ve deyimler üzerinde durduk. Derlediğimiz atasözleri ve deyimleri ağız özellikleri ve söz varlığı açısından genel olarak değerlendirdik.
Anahtar Kelimeler: Derleme, atasözü, deyim, ağız, söz varlığı

ABSTRACT:
In this study we have focused on the proverbs and idioms used in Dokuztekne village, Ceyhan, Adana. We have also assessed the proverbs and idioms in terms of vocabulary and dialectic features.
Key Words: Collecting, proverb, idiom, dialect, vocabulary

1. Giriş

Atasözleri ve deyimler toplumdaki insanların yaşam biçimlerini, değer yargılarını ortaya koyan, az sözle çok kavram ve yargının anlatıldığı söz birlikleridir. Bunlar toplumların var oluş süreci içinde oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılır, zamanla bir kısmı unutulup, yeni durumlar ve oluşumlar karşısında yenileri ortaya çıkabilir (Çotuksöken, 1988: 7). Atasözü ve deyimin ne olup ne olmadığı üzerinde durmak bu çalışmanın kapsamı içinde yer almamaktadır, zaten Türk atasözü ve deyimlerine ilişkin aydınlatıcı çalışmalar mevcuttur (Aksoy, 1993:15-52, 497-520; Çotuksöken, 1988: 7-24, 1992: 5-16). Bu çalışmada Adana'nın Ceyhan ilçesine bağlı Dokuztekne Köyü'nden derlediğimiz bazı atasözleri ve deyimler üzerinde durduk. Bu çalışmayla derlediğimiz atasözleri ve deyimlerin unutulup gitmelerini önlemek, en azından bu sözleri kayıt altına almak istedik. Böylelikle bölge ağızlarında yaşayan atasözü ve deyimlere bu derleme çalışmasıyla katkı sağlayabileceğimizi, ayrıca bu sözlerin kullanıldığı başka yerler varsa, kullanıldığı yerler bakımından bir karşılaştırma yapılabilme fırsatı oluşturabileceğimizi düşündük

Derlediğimiz atasözleri ve deyimleri öncelikle bölge ağızlarından derlenen atasözleri ve deyimlerin yer aldığı, ilk olarak 1969 ve 1971 yıllarında Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı 2 ciltlik *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler* adlı çalışmada yer alan atasözleri ve deyimlerle karşılaştırdık. Bu doğrultuda derlediğimiz atasözü ve deyimleri BAAD'de yer alanlar ve yer almayanlar olmak üzere ikiye ayırdık. Bu tasnifle aynı zamanda daha önce yazı diline yansımamış olan özgün kullanımlar da

---

* Dokuztekne Köyü Ceyhan'a 15 km uzaklıktadır. Bu köyde yaşayan insanlar kendilerini Yörük olarak adlandırmaktadır. Ancak bu insanların şu anki yaşam biçimleri yerleşik düzene göredir. Bu insanların artık konar-göçer tarzda bir yaşam biçimleri yoktur.

kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. İncelememizde madde başı olarak aldığımız atasözleri ve deyimleri yöre insanının ağız özelliklerine göre yazı diline aktarmaya çalıştık, standart yazı dilindeki söylenişlerini ise parantez içinde gösterdik, sonra da atasözleri ve deyimlerin anlamlarını verdik. Derlediğimiz atasözleri ve deyimler eğer BAAD'de aynı, benzer ya da farklı şekillerde yer alıyorsa, o atasözü veya deyimin kullanıldığı yerleri de sözlükte yer alış biçimiyle köşeli parantez içinde gösterdik, böylelikle aynı sözün kullanıldığı farklı yerleri de ortaya koymak mümkün oldu. Derlediğimiz atasözleri ve deyimlerde argo ya da kaba söz olarak adlandırılabilecek bazı kelimeler de bulunmaktadır. Bu türden kelimeler diğer atasözü ve deyim sözlüklerinde (Ömer Asım Aksoy, 1993: 805; Çotuksöken, 1992: 117) ve Türkçe Sözlük'te de yer aldığı için bu kelimeleri olduğu gibi vermekte bir sakınca görmedik. Derlediğimiz atasözleri ve deyimler aynı zamanda ağız çalışmaları için de bir malzeme oluşturduğu için bu sözlerde görülen başlıca ağız özellikleri üzerinde de durduk. Atasözleri ve deyimleri söz varlığı açısından genel olarak değerlendirdiğimizde de yaşam biçimine ilişkin birtakım bulgulara ulaşmak mümkün oldu.

2. Atasözleri

Derleme çalışmamız sonucunda atasözü olarak değerlendirilebilecek 17 örnek tespit ettik. Bu 17 örnekten 4'ü BAAD'de yer alırken, geri kalan 13'üne BAAD'de rastlayamadık.

2.1. BAAD'de Yer Alanlar

1. Derdinde olmayan deveyi göremez: Herkes kendisiyle ilgili şeylerle ilgilenir, başkalarının sorununu göremez, fark edemez [1.C. s.91 / -Nğ.].

2. Evmeyne menzil alınmaz, aramayna gözel bulunmaz (*İvmeyle menzil alınmaz, aramayla güzel bulunmaz*): Aceleyle amaca ulaşılmaz, iş olacağına varır, kısmetten fazlası olmaz [1.C., s.119 / *Eğridir-Isp.].

3. Her akıl bi olsa ġoyuna çoban bulunmazımış *(Her akıl bir olsa koyuna çoban bulunmazmış*): İnsanların düşünce yapıları bir olmadığı için yaptıkları işler de farklılık gösterir, bu nedenle insanın başkalarının kendisi gibi düşünmesini beklemesi yanlış bir tutumdur [1.C., s.134 / Brd.; -Vn., -Dy.].

4. □o□muşa duz, arsıza söz ker etmez (*Kokmuşa tuz, arsıza söz kâr etmez*): Arsız insanlar yine bildiklerini okur [BAAD'de "*Kokmuş et tuz istemez, kızmaz yüz söz istemez*" . 1.C., s.162 / Yaka *Dazkırı-Af.)].

2.2. BAAD'de Yer Almayanlar

1. Bilirin ulu:[1], e:ri götürür tulu:[2] (*Bilirim uluğu, eğri götürür tuluğu*): Beceriksiz olarak bilinen bir kişiden beklenen davranışlar bellidir; huyu, karakteri bilinen bir kişiden beklenen davranış tarzı önceden tahmin edilebilir.

---

[1] ":" İşareti kaynaşma sonucu oluşan ünlü uzunluklarını göstermek için kullanılmıştır.
Uluk: Miskin, tembel, pasaklı (DS XI, s. 4034).

2. Çoban gütdü: ġoyunuŋ huyunu bilir (**Çoban güttüğü koyunun huyunu bilir**): *İnsan yakından tanıdığı kişilerin huyunu başkasından daha iyi bilir.*

3. Dombuldayan[3] ben oldum, dorum[4] sa:bı sen olduŋ *(Dombuldayan ben oldum, dorum sahibi sen oldun)*: Bir kişi bir işin yapılması, sonuçlanması için çok çaba sarf ettiği halde, bu işten yararlanan, kazançlı çıkan bir başkası olur.

4. Ekin sapdan, ġoza çöpden (*Ekin saptan, koza çöpten*): Küçük, önemsiz şeylerden büyük sonuçlar ortaya çıkar, hiçbir şeyi küçümsememek gerekir.

5. Ġli, beli azzı□lısı; beni, götü ġazzı□lısı bulur (*Eli beli azıklısı, beni götü kazıklısı bulur*): Bazıları hayatta kolay ve iyi şeylerle karşılaşırken, ben sorunlarla, zorluklarla karşılaşırım.

6. Elinden iş, götünden çiş gelmez: Çok beceriksiz, hiçbir şey yapamaz.

7. En akıllısı Deli Bekir, o da köstekli yatır (*En akıllısı Deli Bekir, o da köstekli yatar*): En akıllı olarak bilinen köstekli (bağlı) ise diğerleri ne yapmaz, herkesin bir kusuru vardır.

8. Eşşe: binmek bir ayıp, inmek iki ayıp (*Eşeğe binmek bir ayıp, inmek iki ayıp*): Başlanılan bir iş yarım bırakılmamalı, kişinin başladığı bir işi mutlaka sonuçlandırması gerekir.

9. İş başaranıŋ, başşa□ deşireniŋ[5]: Çalışan istediğini elde eder [Bu söz "*At binenin / İş bilenin, kılıç kuşananın*" atasözüyle aynı mesajı taşımaktadır (Aksoy 1993: 330)].

10. Köşe:[6] olmadan köpenini[7] ġayırma (*Köşeği olmadan köpenini kayırma*[8]): Bir işi tamamlamadan öteki işe el atma, öteki işi düşünme ["*Doğmadık çocuğa don biçilmez* " sözüyle aynı mesajı taşımaktadır.].

11. Ö:renmeyik götde don durmaz (*Öğrenmeyik / öğrenmemiş götte don durmaz*): Bir iş bilmeyen, bir şey görmeyen ne yapacağını bilmez, gülünç duruma düşer.

12. Ölü götü ballı olur, ölmüş eşşek nallı olur (*Ölü götü ballı olur, ölmüş eşek nallı olur*): Kaybedilen bir insan veya bir şey, kaybedildikten sonra kıymete biner [Bu söz "*Kel ölür sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur*" sözüyle aynı mesajı taşımaktadır. (Aksoy, 1993: 357)].

13. Sandı:mı açanım da var a:zıma sıçanım da[9] (*Sandığımı açanım da var, ağzıma sıçanım da*): Hem kız hem de erkek evladım var.

---

[2]Tuluk: Pekmez, peynir, yağ vb. şeyler koymaya yarayan ya da yayık olarak kullanılan deri, tulum(DS X, s.3988) / tulum: Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi (TS -2, 2251).

[3] Dombuldamak: Kendi kendine hırçınlık etmek.

[4] Dorum: Deve yavrusu (DS IV, s.1566; TS 1, s.626).

[5] Deşirmek:Devşirmek, toplamak (DS IV, s.1437).

[6] Köşek: Deve yavrusu (DS VIII, s.2979; TS 2, s.1387).

[7] Köpen: Deve çulu (DS VIII, s.2960).

[8] "Köşeği olmadan köpenini kayırma" sözü , "Devenin yavrusu doğmadan çulunu hazırlama" şeklinde ifade edilebilir.

3. Deyimler

Derleme çalışmamız sonucunda 39 deyim tespit ettik. Bu deyimlerden 5'i BAAD'de yer alırken, geri kalan 34'ü yer almamaktadır.

3.1. BAAD'de Yer Alanlar

1. A:zına ip ölçerlemek (*Ağzına ip ölçermek*): Birinin ağzını aramak, sezdirmeden fikrini öğrenmeye çalışmak [BAAD'de "*Ağzına ip ölçmek*" 1.C. s.219 / -Gaz.].

2. Baltası kütükden çı□ma□ (*Baltası kütükten çıkmak*): Bir kimsenin işini yoluna koyması, kişinin başkasından olan çıkarını elde ettikten sonra o kişiden uzaklaşması [1.C., s.247 / *Mudurnu-Bo.; *Almus-To.].

3. Felek eşşe:ne çüş dedi (*Felek eşeğine çüş dedi*): Eski gücünü, kuvvetini, güzelliğini kaybetmek, yaşlanmak [BAAD'de "Felek eşeğine çüş demiş" 1.C., s.313 / *Eğridir-Isp.)].

4. İçinde erik ġurusu olma□ (*İçinde erik kurusu olmak*): Gizliden gizliye kin duymak, içinde kalan kini, nefreti daha sonra açığa vurmak [1.C. s.333 / Anamas, *Eğridir-Isp.].

5. Ġırı:na güvenip ġocasız ġalma□ (*Kırığına güvenip kocasız kalmak*): Bir şeyin daha iyisini umarken, elindekini de yitirmek. ["Dimyata pirince giderken, evdeki bulgurdan olmak**"** deyimiyle aynı anlamdadır (Aksoy, 1993: 724). BAAD'de "*Kırığına güvenen ersiz kalır*" şeklinde olup atasözleri içinde yer almıştır. 1.C., s.158 / Yenice *Tarsus-İç.; *Ereğli-Kn.].

3.2. BAAD'de Yer Almayanlar

1. A:zını silmek (*Ağzını silmek*): Birisinin söylediklerinin, yanlış da olsa, doğru olduğunu savunmak veya öyle görünmek.

2. Ar□ası öŋünü basdırma□ (*Arkası önünü bastırmak*): Sonradan söyleyeceklerini de ilk önce söylemek, kimseye laf düşürmemek.

3. Ay□ırı tıraş etmek: Söylenen bir sözü tersine çekmek, tersini kastetmek.

4. Ba:lı eşşek güvenmemek (*Bağlı eşek güvenmemek*): Bir kimseye hiç güvenmemek.

5. Çavşırı[10] iş yapma□: Yanlış bir şey yapmak.

6. Daddı darıca:, gene geldi buraca: (*Tattı darıcağı, gene geldi buracığa*): Bir yerdeki olanakları görüp sürekli oraya yönelmek.

7. Deriyi küllemek / deriyi külleyeyazmak: Ölmek / öleyazmak.

---

[9] Bu sözde kız ve erkek çocuklarının yaradılışlarına ilişkin göndermeler bulunmaktadır. Bu bağlamda kızların çeyize, süse düşkün olmaları, erkeklerin ise âsi bir yaradılışa sahip oldukları vurgulanıyor.

[10] Çavşırı: Ters (DS III, s.1095).

8. Dombuldayıp durma□: İstenmeyen bir durum karşısında huysuzlanmak, hırçınlık etmek, homurdanıp sürekli söylenmek.

9. Ėlden arı günden duru: Kendini üstün ve mükemmel görmek, kusursuz kabul etmek.

10. Ėliŋ ġocayanı ġoç olur, bizim ġocayan puç olur (*Elin kocayanı koç olur, bizim kocayan puşt olur*): İnsanın yaşı ilerledikçe daha olgun, daha ağırbaşlı davranması gerekirken, yaşı ilerledikçe yaşından beklenmedik tarzda davranır.

11. Elinden yėyip, bile:ne sıçma□ (*Elinden yiyip bileğine sıçmak*): İyilik yapan birisine kötülük yapmak.

***12. Eşşek gėdmez yolları çok olma□* (Eşek gitmez yolları çok olmak):** Çok yanlış işler yapmış olmak.

13. Evti:[11] azma□ (*Evtiği azmak*): Boş durmaktan sıkılmak, ne yapacağını şaşırmak.

14. Evtik[12] edinmek: Bir şeyle uğraşmak, bir şeyi uğraş edinmek.

15. Ġayġıyı ırma□ (*Kaygıyı ırmak*): Bir sorunu çözmek, bir dertten kurtulmak.

16. Geçek[13] yoklama□: Gizlice bir şeyin aslını öğrenmeye çalışmak.

17. Götü ġızıllaşma□ (Gö*tü kızıllaşmak*): Tembelleşmek.

18. Götü yere ya□ın olma□: Oturmayı, boş durmayı sevmek, tembellik etmek, üşengeç olmak.

19. Götü yeyni olma□ (Gö*tü yeğni olmak*): Hareketli, çalışkan, atik olmak.

20. Götüne düşmek: *Bir kimsenin sürekli peşinden gitmek, birini taklit etmek, birinin yaptıklarını yapmak, birisiyle arkadaşlık etmek [Bu söz "*arkasına / ardına düşmek*" şeklinde de ifade edilmektedir (Aksoy, 1993: 582).].*

21. Kendi başında: türküyü ça:rma□ (*Kendi başındaki türküyü çağırmak*): Başkasının sorunlarına aldırış etmemek ya da buna fırsat bulamamak.

22. Köpek nallama□: Olmayacak veya olması imkânsız, boş işlerle uğraşmak.

23. Köy görmüş abdal gibi (davranmak) : Çok hızlı ve görgüsüzce hareket etmek.

24. Maymın dėye getirdik, sırıtmadan gėtdi (*Maymun diye getirdik sırıtmadan gitti*): İşe yarayacağı umulan bir kişinin ya da şeyin beklentilere cevap verememesi.

25. Nalını sökecek ölmüş eşşek arama□ (*Nalını sökecek ölmüş eşek aramak*): Kolayca kandırılabilecek, yararlanılabilecek birini aramak.

---

[11] Evtik: Herhangi bir kaygı ya da olaydan ileri gelen heyecan, evecenlik ve yürek çarpıntısı (DS V, s. 1817).

[12] Evtik: İş, güç, uğraşma, boş zamanlarda eğlence, zaman değerlendirme çeşidinden yapılan iş (DS V, s. 1817).

[13] Geçek: Çok geçilen yer, işlek yol (DS VI, s.1960; TS 1, 825).

26. Öŋüne halı yazma□[14], arḳasına ġuyu ġazma□ (*Önüne halı yazmak, arkasına kuyu kazmak*): Birinin yüzüne iyi davranıp, arkasından kötülük düşünmek.

27. Sekiz günde do□uz ġapıya deynek çalma□ (*Sekiz günde dokuz kapıya değnek çalmak*): Çok gezmek.

28. Sine:ŋ ġanadında ya: gėder dėye ġorkma□ (*Sineğin kanadında yağ gider diye korkmak*): Çok cimri olmak.

29. Sol durma□: Soğuk ve ilgisiz davranmak.

30. Tımar[15] etmek: Bir şeyi daha sonra ihtiyaç duyulur diye saklamak.

31. Yara devcelemek[16]: Kapanmak üzere olan bir konuyu tekrar gündeme getirmek, onun üzerinde yoğunlaşmak, ortalığı kızıştırmak.

32. Yerinden yoynukdurma□[17] (*Yerinden yoynukturmak*): Birini yerinden etmek, yerinden uzaklaştırmak, işinden etmek [Bu söz için "yerinden olmak/etmek" deyimi de kullanılmaktadır (Aksoy, 1993-2: 1115)].

33. Yüre: geçmek (*Yüreği geçmek*): Tam uykuya dalar gibi olmak.

34. Yüz a:rdma□ (*Yüz ağartmak*): Bir işi başarıyla yapmak, bir kişiyi başkasına karşı mahcup etmemek.

4. Atasözü ve Deyimlerde Görülen Ağız Özellikleri

Derlediğimiz atasözü ve deyimlerde ağız özelliklerine bağlı olarak görülen başlıca ses ve yapı özellikleri şunlardır:

1. Bazı kelimelerde iç seste –ğ- sesinin erimesiyle kaynaşma olmuş ve bunun sonucunda eriyen ünsüzden önceki ünlüde uzama meydana gelmiştir. Son ses –ğ'nin ise sadece "yağ" kelimesinde eridiği görülmektedir: *uluğu→ulu:, tuluğu→tulu:, güttüğü→gütdü:, eşeğe→eşşe:, köşeği→köşşe:, sandığımı →sandı:mı, bağlı→ba:lı, yağ→ya:* … vb.

2. Bazı kelimelerde kelime başı □->ġ- değişimine rastlanmaktadır: *□oyun→ġoyun, □uru→ġuru, □aygı→ġaygı, □uyu→ġuyu, □oza→ġoza, □ırı□→ġırı□*, …vb.

3. Bazı kelimelerde iç seste z ve ş seslerinin ikizleştiği görülmektedir: *azı□→azzı□, □azı□→ġazzı□, eşek→eşşek, başa□→başşa□, köşek→köşşek*

---

[14] Yazmak: Sermek, açmak, yaymak (DS XI, s.4218; TS 2, 2422).

[15] Tımar: TS'de Farsça bir kelime olduğu belirtilen tımar kelimesine, "1.Yara bakımı. 2. Ağaç bakımı. 3. Binek hayvanlarının kıllarını, derisini temizleme" anlamları verilmiştir(TS 2, 2216) / Tımar etmek: Yıkamak, silmek, temizlemek (DS X, s.3913). DS'de timar etmek'e de gönderme yapılmış, timar etmek'in anlamı *ağaçları budamak, kesmek* olarak verilmiştir (DS X, s.3933). Derlediğimiz deyimde *tımar etmek* sözü bu anlamlarından tamamen farklı bir anlam ifade etmektedir.

[16] Devcelemek: Yavaşça kaşımak (DS'de devcelemek kelimesine rastlayamadık, ancak kaşımak anlamındaki *devimek, devmek* fiillerinin DS'de yer aldığı görülmektedir (DS IV, s.1443).

[17] Yoynukmak: Yerinden yurdundan olmak, soğumak (DS XI, s.4301)

4. Sonu *k, p, t* ötümsüz ünsüzleriyle biten kelimelere *t* ile başlayan bir ek geldiğinde ekin hep *d*'li şeklinin tercih edildiği, ötüm açısından benzeşmezlik oluştuğu görülüyor: *güttüğü→gütdü:, saptan→sapdan, çöpten→çöpden, bastırmak→basdırmak, kütükten→kütükden, gitti→gėtdi, yoynukturmak→yoynukdurmak*

5. Damaksı n'nin tamlayan durum eki, iyelik kökenli 2. teklik kişi ekinde ve ön kelimesinde aslına uygun olarak kullanıldığı görülmektedir: *ġoyunuŋ, başaranıŋ, deşireniŋ, ... sen olduŋ, öŋüne*

6. Kelime başında *t-/d-* değişiminin olduğu iki kelime bulunmaktadır: *tuz→duz, tat-→dat-*

7. *El* (yabancı), *git-*, *ye-* ve *diye* kelimeleri derlediğimiz atasözü ve deyimlerde kapalı ė'lidir: *ėl, gėt-, yė-, dėye*

8. İç seste *n* sesinden önce gelen *ğ* sesinin iki kelimede *y*'ye dönüştüğü görülmektedir: *yeğni→yeyni, değnek→deynek*

9. EAT döneminde zamir kaynaklı 1. teklik kişi eki olarak kullanılan *–ın / -in* ekinin derleme yaptığımız köyde yaşayan insanlar arasında, çoğunlukla geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman çekimlerinde kullanıldığı görülmektedir: "***Bilirin*** *ulu:, e:ri götürür tulu:*." örneğinde olduğu gibi.

10. "*Ö:renmeyik*" kelimesinde *–miş* sıfat-fiil eki yerine *–ik* eki kullanılmıştır. *–ik* eki Çukurova yöresinde *–miş* belirsiz geçmiş zaman eki yerine kullanılabilen bir ektir (Yıldırım, 1999: 216).

11. "*evmeyne"* ve "*aramayna"* kelimeleri "evme+ile→evmeyile →evmeyilen→evmeynen→evmeyne; arama+ile→aramayıla→aramayınan→aramaynan →aramayna" şeklinde bir gelişim göstermiş olmalı.

12. "*maymın"* kelimesinde ikinci hecedeki *–u-* ünlüsü darlaşarak *-ı-* olmuş ve küçük ünlü uyumuna uydurulmuştur.

13. "*Kâr*" kelimesinin ünlüsü daha da inceltilerek "*ker*" şeklinde telaffuz edilmiştir.

14. *" Daddı darıca:, gene geldi buraca: "* sözünde, *darıca:* kelimesinde *-ağı > -a:* olurken, *buraca:* kelimesinde *–ığa > -a:* olmuştur. Burada ilk kelimedeki belirtme durumu eki ile ikinci kelimedeki yönelme durumu eki söyleyiş sırasında aynılaşmıştır.

5. Atasözü ve Deyimlerde Yaşam Biçiminden İzler

Atasözleri ve deyimlerde ait olduğu toplumun yaşam biçimlerinden birtakım izleri görmek ya da o toplumun yaşam biçimindeki gelişmeleri gözlemek de mümkündür.

Burada derlediğimiz atasözleri ve deyimlerden bazılarında bu insanların gündelik yaşamlarına ilişkin bazı bulgularla karşılaşıyoruz. Bu insanların bazı yiyecekleri tuzlayarak sakladıklarını "*Kokmuşa tuz, arsıza söz kâr etmez*" sözünden; tulukla sırtlarında su taşıdıklarını "*Bilirim uluğu, eğri götürür tuluğu*" sözünden öğreniyoruz. Atasözlerinden "*İş başaranın, başak deşirenin*" sözü, bu insanların yaşam biçimlerindeki değişimi gösteren çarpıcı bir örnek olsa gerek. Bu sözü, varyantı olan "*At binenin / İş bilenin, kılıç kuşananın*" sözüyle karşılaştırdığımızda, at binen, kılıç kuşanan bir toplumun tarım toplumu haline geldiğini izleyebilmekteyiz.

Derlediğimiz atasözü ve deyimleri yaşam biçimine ilişkin söz varlığı açısından değerlendirdiğimizde hayvancılıkla ve tarımla ilgili kelimeler göze çarpmaktadır. Atasözü ve deyimlerde geçen hayvancılıkla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olan kelimeler şunlardır: *Deve, dorum, köşek, koyun, koç, köpek, eşek, çoban, tuluk, köpen, nal*. Tarımla ilgili kelimeler ise şunlardır: *Ekin, sap, başak, koza, erik, darı*. Burada hayvancılığa ilişkin kelimelerin çokluğu dikkat çekmektedir, tarıma ilişkin kelime sayısı daha azdır. Elbette burada yer alan sınırlı sayıda örnekten yola çıkarak genelleme yapmak zordur, ancak bu sınırlı sayıdaki örnekler bile bu insanların yaşam biçimlerinin göçebelikten yerleşik düzene doğru gidişini gösterir niteliktedir.

KAYNAKÇA:

Aksoy, Ömer Asım (1993), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1- 2, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 8.Baskı.

BAAD: Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I, II (1996), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çotuksöken, Yusuf (1988), Atasözlerimiz, İstanbul, Varlık Yayınları.

.....(1992), Deyimlerimiz, İstanbul, Özgül Yayınları.

DS: Derleme Sözlüğü 1-12 (1993), Türk Dil Kurumu Yayınları- Sayı:211, Ankara.

Yıldırım, Faruk (1999), Çukurova Ağızları-Adana ve Osmaniye Ağızları-, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana (Basılmamış Doktora Tezi).

TS: Türkçe Sözlük 1, 2 (1998), Türk Dil Kurumu Yayınları:549, Ankara.

Türk Atasözleri ve Deyimleri I, II (2001), İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları